

NEKROLOQLAR HEKPOJIOΓH OBITUARIES

MEHMAN MUSAOĞLU

Amansız ölüm möhtəşəm alimi, və-tənpərvər insanı və 70 yaşına bir il qalmış sadıq dostumuzu əlimizdən aldı, o, indi məzarında uyuyur, bizim isə onun ulu xatirəsini yad etməkdən başqa heç nəyə gücümüz çatmır. Mən onun 70 illiyinə xatirə yazısı yazmaq istəyirdim, lakin qismət elə oldu ki, bu yazını ağı kimi həmkarıma, qohumuma, böyük türkoloqun itkisinə həsr etməli oluram.

Mehman müəllim Azərbaycan ziyalılarının 60-70-ci illərinə mənsub olan bir alim idi. Taleyin hökmü ilə qardaş Türkiyənin elminə və dilçiliyinə şüurlu həyatını həsr etmiş Mehman həmişə fəxrlə danışardı ki, Azərbaycan dilçiliyi çox güclü elm sahələrindən biridir. Moskva dilçilik məktə-

bini keçmiş bu alim sonralar türkologiyanın və dilçilik nəzəriyyəsinin görkəmli nümayəndələrindən birinə çevrilə bildi. Uşaqılıq illərindən onun dilə və ədəbiyyata sevgisinə heyran qalmışdım. O hələ orta məktəbdə oxuyarkən (1957-1967-ci illər) bədii ədəbiyyatı başdan-ayağa mütaliə etmişdi. O vaxtlar zəngin kitabxanası olan Yenikənddə ad çıxartmışdı, kənd camaatı onu ürəkdən sevir, onunla həmsöhbət olmağa can atırdı. Mehmanla kiçik söhbətdən məlum olurdu ki, bu gənc öz yaşadlarından nə qədər seçilir. O, orta məktəbi bitirən kimi indiki BDU-nun filologiya fakültəsinə daxil oldu, M.Hüseynzadənin, Ə.Abdullayevin, A.Axundovun, Y.Seyidovun və başqa alimlərin sevimli tələbəsi oldu. Söhbət əsnasında o, böyük sevgi ilə ona filologiyanın incəliklərini öyrətmiş bu müəllimlərini tez-tez xatırlayırdı.

Burada bir haşiyə çıxmaq məcburiyyətindəyəm. 1975-ci ildə kənddə bir yas yerində Mehmanın atası, kənddə tanınan baytar həkimi mərhum Musa kişi ilə görüşdük. Çox maraqlı söhbətimiz oldu Musa kişi ilə. Xeyli hal-əhvaldan sonra Musa kişi söhbəti gətirdi Mehmanın üstünə və dedi ki, o, sizi eşidər, ona deyin, bu oxumağı çıxartsın başından, onu evləndirək, müəllim baba kimi çalışsın, ev-eşik sahibi olsun, kənddə dədə yurduna sahib çıxsın.

Mən artıq müdafiə eləmişdim və Dillər İnstitutunda alman dili fakültəsinin dekanı vəzifəsində çalışırdım. Musa kişinin sözünü ağzında qoyub dedim ki, siz

Mehman kimi talantlı bir oğlanın arzularının əleyhinə gedirsiniz, bu hərəkətinizlə Azərbaycan xalqının gələcəyinə böyük ümid bəslənən gəncinin qabağına tir atırsınız. Və əlavə etdim ki, Mehmana mane olmayın, o, bizim dilçiliyimizin görkəmli simalarından biri olacaq, çünki mən onun potensialına yaxşı bələd idim. Dedim ki, Musa kişi, Mehmandan başqa üç oğlunuz var, qoy onlar dedə yurduna ziyə dursunlar. Allah rəhmət eləsin Musa kişiyyə, mənə qulaq asıb gənc Mehmanı yolundan döndərmədi.

Mehman akad. M. Şirəliyevin rəhbərliyi altında EA-nın Dilçilik İnstitutunda aspiranturaya daxil oldu və onu uğurla bitirərək “Cənub-qərb qrupu türk dillərində zaman budaq cümlələri və zaman mənalı feili sifət və feili bağlama tərkibləri” adlı dissertasiyanı yazıb tamamlayaraq uğurla müdafiə etmişdi.

Namizədlük dissertasiyası ilə Mehman müəllim sübut elədi ki, doğrudan da, türkologiyaya sanballı bir alim gəlir. Onun namizədlük dissertasiyasının mövzusu çox əhatəli idi. Ancaq on il bundan sonra seçib gütdüydü doktorluq dissertasiyası xeyli konkret və aktual mövzu idi, çünki o, mövzu seçimini o zamankı ittifaqın sanballı rus alimlərindən N.Z.Hacıyeva, M.İ.Çeremisina və başqa adlı-sanlı dilçilərlə uzun-uzadı müzakirə etmişdi. Nəticədə Mehman müəllim “Türk dillərində tabeli mürəkkəb cümlə” mövzusunda qərar tutmuşdu. Artıq onu Sovet İttifaqının türkoloji mərkəzlərində yaxşı alim kimi tanıyırdılar.

1994-cü ildə Mehman müəllim doktorluq dissertasiyasını müdafiə edərək türk dillərində mürəkkəb cümlə probleminə yeni baxış nümayiş etdirdi. Müstəqillik illərində Mehman müəllim akademik mübadilə yolu ilə Türkiyə Cümhuriyyətinə getdi və o zamandan taleyini bu ölkənin elminə bağladı. Müxtəlif illərdə Türkiyənin adlı-sanlı universitetlərində (Ankara universiteti, Bilkənd universiteti, Ankara Qazi universiteti) işləyən Mehman müəllim öz çalışqanlığı və savadı ilə Türkiyə və Azərbaycan türkoloqları arasında böyük hörmət qazanmışdı.

Uzun illər Türk Dil Qurumuna rəhbərlik edən professor Əhməd Bican Ərcilasun mənə söhbətində Mehman müəllim haqqında ağız dolusu danışdı. Mən də bu böyük türkoloqun bizim həmyerlimizə verdiyi yüksək qiyməti dinlədikcə qürur hissi keçirdim.

Mehman müəllim türk filologiyasına yeni nəfəs gətirdi, onun sayəsində türk filologiyası rus dilçiliyi ilə tanış oldu, Türkiyədə çap olunan müxtəlif dərgilərdə o, Azərbaycan dilçiliyini türk alimlərinə tanıda bilmişdi. Mehman müəllimin 2002-ci ildə Bakıda çap olunan “Oğuz qrupu türk dillərinin müqayisəli qrammatikası” monoqrafiyasının ərsəyə gəlməsində böyük zəhməti olmuşdur. Həmin ildə onun türkologiya elmində yenilik kimi qəbul edilən türkologiyanın aktual problemlərinə dair məqalələr toplusu çapdan çıxdı.

Mehman müəllimin bu əsəri bütövlükdə türkoloji dilçilikdə yeni söz, yeni nəfəs idi. Burada alim lüğətçilikdən tutmuş mürəkkəb cümlə məsələsinə qədər bir sıra problemləri çözləməyə çalışır. Mehman müəllim Türkiyədə Azərbaycan dilçiliyini layiqincə təmsil edir, bir sıra tərcümələri və məqalələri ilə Türkiyə elmi cəmiyyətinə tanış edirdi (F. Veysəlli “Azerbaycan Türkcesi Fonetiği” Ankara, 2008, “Kamal Abdullanın Eserleri Türkiye Türkçesinde”, Ankara, 2010 və s.) O, rus dilindən etdiyi tərcümələri ilə rus dilini və dilçiliyini yaxşı bilməyən türk həmkarlarına həmişə köməklik göstərmişdir. Onun “Tatar dilinin qrammatikası” kitabının I cildini türk dilinə tərcümə etməsi buna bariz sübutdur. Azərbaycan dilçiliyinin Türkiyədə tanınmasında böyük xidmətlərindən biri də onun “Azərbaycan dialektoloji lüğəti”ni iki cildə işləyərək orada çap etdirməsidir.

Mərhum alimin saysız-hesabsız kitablarından bir neçəsinin adını çəkməklə göstərmək istəyirik ki, bu yorulmadan çalışan alimin diapozonu nə qədər genişdir: “Türkçe açıklamalı Azerbaycan Atasözleri” (Ankara, 1995), “Türklerin Kökleri: Dilleri ve Halk Edebiyatı” “Dr.Vilhelm Radloff. I-

IV cild (1999-2000. Əsərin əksər hissəsini M. Musaoğlu tərcümə etmişdir). “Türklər haqqında nə deyirlər” (Ankara, 1994), “Türkcə-azərbayca sözlük” (25 min kəlmə) vəs.

Mehman müəllim çoxşaxəli yaradıcılığında türk dilinin görkəmli tədqiqatçısı olmaqla yanaşı həm də ortaqlıq türk yazısının gələcəyi haqqında, türk dilində purizm, alınma sözlər problemi ilə bağlı orijinal elmi fikirləri olan və türk dünyasında yaxşı qarşılanan alim imicini qazana bilmişdir. Yuxarıda sadalanan mövzularda o, keçmiş Sovet İttifaqında, Bakıda və Türkiyənin müxtəlif universitetlərində keçirilən konfranslarda və seminarlarda mötəbər alim kimi məruzələrlə çıxış etmişdir. “Azərbaycan dilinin funksional qrammatikası” layihəsi planlaşdırılarda Mehman müəllim həmişəki kimi məmnuniyyətlə 4 cildliyin bir cildini yazmağa razılıq verdi və sözünə əməl edərək vaxtında bitirdi.

Mehman müəllim mənim təşkil etdiyim tədbirlərdə dəfələrlə böyük məmnuniy-

yətlə çıxış edib, heç vaxt gənclərdən öz köməyini əsirgəməyib.

Mən əminəm ki, bu böyük alimin elmi irsi həm Türkiyədə, həm də Azərbaycanda geniş araşdırılacaq, onun dilçilik və türkoloji görüşləri neçə-neçə məqalə, yazı və ya dissertasiya mövzusu olacaqdır.

Etiraf etməliyik ki, bizim elmi ictimaiyyətdə, o cümlədən türkologiya elmi Mehman müəllimin şəxsində böyük itki verdi. Ancaq bu işıqlı alimin əziz xatirəsi onu sevənlərin qəlbində daim yaşayacaq və onun yarımçıq qalmış işlərini sayısız-hesabsız tələbələr və dostları yerinə yetirəcəklər. Mehman müəllimin ömür-gün yoldaşı, çox hörmətli Ruziyyə xanımın mərhumun tamamlaya bilmədiyi işlərini, yarımçıq qalmış yazılarını sona çatdırmaq üçün əlindən gələni edəcəyinə inanıram.

Qəbrin nurla dolsun, böyük və işıqlı insan!

Dostları və həmkarları adından

Fəxrəddin Veysəlli